

De Das: jaarverslag 2023

Dassenwerkgroep Loonse en Drunense Duinen en omgeving

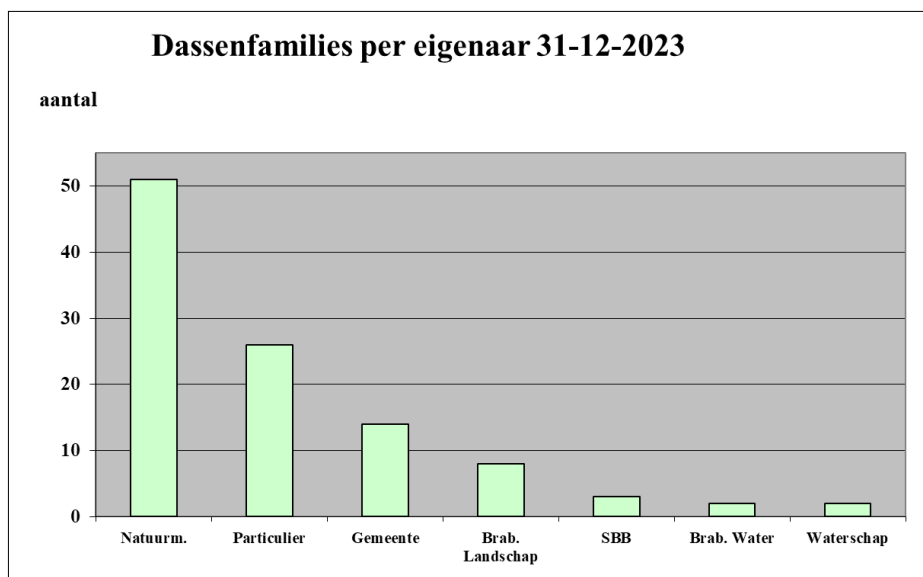
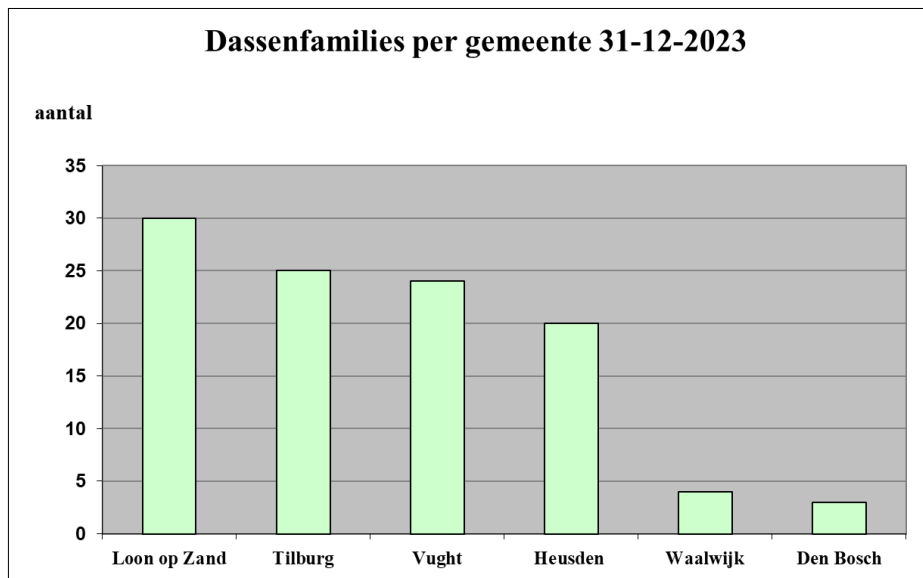
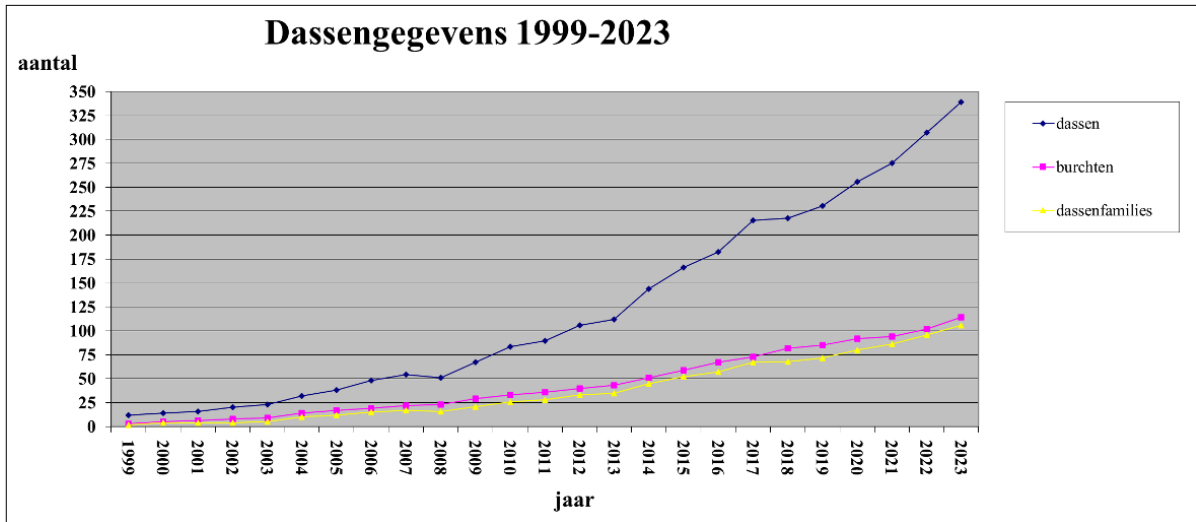
Werkgebied de driehoek Raamsdonksveer, Tilburg en 's-Hertogenbosch.

Algemeen

1. **Onze dassenwerkgroep** bestaat eind 2023 uit **14 personen**. De leden zijn Jolanda van den Boer, Lonneke van Huijgevoort, Heleen Verduijn, Hemmo Dekkers, Frans van Gils, André Janssen, Rolf Kruger, Peter Kuijpers, Ralph Kuijpers, Steef Molema, Niels de Nijs, Cees Pasmans, Bas Vermolen en Bert van Opzeeland.
2. Ons lid **Frans Dieden** overleed dit jaar na een lang ziekbed. Wij hebben op een mooie manier afscheid van Frans genomen, zie verderop in dit verslag. Frans wilde heel graag dat zijn dassenwerk door zou gaan. Hij vond Jolanda van den Boer uit Udenhout bereid dit van hem over te nemen en werkte haar zo goed als nog mogelijk was in. Ook Steef Molema uit Drunen werd lid van onze dassenwerkgroep. Hij nam een aantal burchten over van Theo Putters in de omgeving van Drunen. Theo stopte in 2022 maar blijft betrokken bij onze dassenwerkgroep. Onze leden wonen verspreid in het gebied en nemen ieder een aantal burchten voor haar/zijn rekening. Heleen woont in Naaldwijk en woont jaarlijks enkele maanden op camping Weideblik in Biezenmortel. Zij is zeer actief bij Natuurmonumenten (Nm) zoals op Texel. Zij is ook lid van Dassenwerkgroep Twente.
3. Het **aantal dassen per 31-12-2023** is naar schatting **339** en is daarmee 32 hoger dan de stand per 31-12-2022 (307 dieren). Eind 2023 zijn er **114 dassenburchten**, waarvan er het hele jaar **106** zijn **bewoond**. Ten opzichte van eind 2022 (102 burchten waarvan 96 bewoond) is dit een toename met 10 bewoonde dassenburchten. Voor de eerste keer komt het aantal bewoonde burchten boven de 100 uit.
4. De conclusie van onze werkgroep is dat het **goed gaat met de das**. Het dier kent een robuuste populatie dieren. De das heeft een vaste plek gevonden in een groot verspreidingsgebied, in ons *territorium*.
5. In de periode **1999-2004** werden **21 dassen** als **herintroductieproject** uitgezet in drie uitzetrennen in de Drunense duinen. Daarna ging de populatie groeien en evenwijdig daaraan aan het aantal leden van onze dassenwerkgroep.
6. Het jaar 2023 was voor mij het **30ste dassenjaar** als vrijwilliger. Ik startte met dassenwerk in 1993 in Vlijmen. Hier ontstond langs de Nieuwkuijkseweg de eerste dassenburcht in Noord-Brabant ten westen van de A2. Hoogstwaarschijnlijk kwam de das spontaan vanuit een eerdere uitzetactie in 1988 op Haanwijk in St. Michielsgestel ten oosten van de A2. De burcht uit 1993 is nog steeds bewoond.

De cijfers

Dassenwerk

1. In **2023** zijn er maar liefst **12 nieuwe dassenburchten** bij gekomen waarvan er één weer onbewoond raakte (nr. 117):
 1. 112 Gerard vd Burg 3 (HtH)
 2. 113 Henk Peters 1 (Bosch en Duin) – burcht werd zwaar verstoord en raakte onbewoond. Eind 2023 werd de burcht weer belopen
 3. 114 Kees Kraneveld 4 (Plantloon)
 4. 115 Gerrit Polman 1 (P-terrein Giersbergen), burcht loopt door op het ernaast liggende privé-terrein
 5. 116 Rie-anne van Laarhoven 1 (Zwijnsbergen)
 6. 117 Jan Verhagen 11 (HtH), burcht raakte weer onbewoond
 7. 118a Lex Querelle 2 (Spinder) – De dassenfamilie woont in drie locaties (118a, b, c) op korte afstand van elkaar, deze liggen juist ten westen van de Spinder. De burchten worden beschouwd als één dassenfamilie. Waarschijnlijk vestigt familie das zich op één locatie. De andere twee locaties zijn 118b Peter Kuijpers 9 (Spinder) en 118c Peter Kuijpers 10 (Spinder)
 8. 119 Jan van Riel 1 (Kraanven)
 9. 120 Jan Verhagen 19 (Plantloon)
 10. 121 Jan Verhagen 20 (Den & Duin)
 11. 122 Jolanda van den Boer 1 (Nieuwe Tiend) en
 12. 123a, b, c. André Janssen 5 (Steenenburg). In de burchten b en c. zitten de dassen aan het eind van het jaar. Burcht 123a betreft de kunstburcht. De insteek is dat de dassen uit zichzelf hier naar toe verhuizen.
2. Een **acht**tal dassenburchten was niet bewoond:
 1. 37 Bert v Opz 10 (Baden Powellweg)
 2. 42 Vivian Maas 1 (Land van Kleef)
 3. 82 Bas Dielen 3 (Wielstraat)
 4. 90 Jan Verhagen 17 (Roestelberg)
 5. 104 Irma de Potter 1 (HtH)
 6. 105 Mischa Cillessen 2 (Kouwenberg)
 7. 110 Ralf van Humbeek 1 (Zandleij) en
 8. 117 Jan Verhagen 11 (HtH), de nieuwe burcht uit 2023 raakte weer onbewoond.
3. Het totaal aantal dode dassen als slachtoffer van het verkeer is niet bekend. In het systeem FRS van de Provincie worden dode dieren binnen gemeld zoals dassen. Hierin staan overzichten per locatie waaronder de das: [Wildaanrijdingen dashboard \(arcgis.com\)](https://wildaandrijvingen.arcgis.com). De overzichten zijn bijgewerkt tot en met 2021.
4. In 2023 werd in totaal 311 keer een burcht bezocht. Daarnaast waren er 66 losse meldingen en andere zaken.
5. Er is een 20-tal potentiële burchten.

Foto's Heleen: Allerlei dassensporen. Links bij koude oostenwind werd een dassenpijp dichtgezet met nestmateriaal, de klimaatbeheersing in de burcht. Midden een uitgegraven dassenschedel gevonden op een dassenpijp. Rechts op laag hangend prikkeldraad wordt vaak dassenhaar van de rug aangetroffen.

6. André en ik bezochten samen met leden van de Zoogdierwerkgroep uit Vught een aantal dassenburchten. De werkgroep neemt een aantal dassenburchten van ons over, ten noordwesten van de N65. De werkgroep is onderdeel van **IVN/Natuur- en Milieugroep Vught**. Daarnaast neemt zij een aantal burchten van Ton Popelier over die onder andere in Vught de das volgt ten zuidoosten van de N65.
7. De nieuwe burcht **‘113 Henk Peters 1 (Bosch en Duin)’** werd **zwaar verstoord**. Een teckel was in de dassenburcht gekropen. De eigenaar hoorde wat gegrom, daarna werd het stil. De teckel kwam er niet meer uit. Met een vijftal personen heeft men gepoogd het dier eruit te halen. Op drie plaatsen werd flink gegraven, de teckel werd niet meer aangetroffen. De zware verstoring werd gemeld bij Natuurmonumenten (Nm). Nm heeft vervolgacties op zich genomen, zo is er een proces verbaal opgemaakt. Vier jaar eerder zat dezelfde teckel ook al in dezelfde burcht. Hij werd toen met behulp van de brandweer bevrijd, het dier werd uitgegraven. De burcht die begin dit jaar net een definitief nummer had gekregen kwam lange tijd leeg te staan. In december werd de burcht weer bewoond, familie das keerde weer terug. De burcht ligt op een risicovolle plek met veel verstoring in een drukke omgeving door mensen met honden.

Foto's Bert: een schatting gaf aan dat ongeveer zeven m³ zand van de burcht werd afgegraven. Een van de grote gaten werd door de gravers weer dicht gegooit.

8. André, Theo Putters en ik bezochten met ons nieuwe lid Steef een aantal dassenburchten.
9. André en ik bezochten samen met Jan Verhagen (Nm) een aantal dassenburchten. Wij hebben deze **gemarkeerd** vanwege toekomstige **boswerkzaamheden**. Ook Peter heeft dit samen met Gerard van den Burg (Nm) op Huis ter Heide gedaan.
10. **Landgoed Steenenburg** in Nieuwkuijk. In **2021** werden twee dassen gevangen, hierbij was André intensief betrokken. Deze werden herplaatst in een uitzetren van Brabants Landschap (BL) in Westelbeers. Daarmee zaten er geen dassen meer op het landgoed. Om herkolonisatie door de das te voorkomen adviseerden wij om hogere punten af te graven óf anders *dasonvriendelijk* te maken. Voor meer informatie over de vangactie en het verplaatsen van de dassen zie *De Das Jaarverslag 2021*.
11. **Landgoed Steenenburg** ligt op een Ecologische Verbindingszone (EVZ) van noord naar zuid. In het najaar van 2022 werden door André, Natuur- en Milieuvereniging en ecologen van Kragten weer sporen van dassen aangetroffen. Het landgoed dat voorheen de locatie vormde van het pretpark Land van Ooit, bestaat uit bos, graslanden en (voormalige) akkers. Daarnaast bevindt zich in het gebied het poortgebouw van het Kasteel d'Oultremont. In dit gebied worden verschillende bouwwerken gerealiseerd. Het betreffen woningen, appartementen, hotel en een medisch onderzoekscentrum. Deze ontwikkelingen worden door vier partijen¹ uitgewerkt. De gemeente Heusden verkoopt woningbouwkwavels aan particulieren aan de zuidzijde van het gebied. Daarnaast

¹ Kragten: Landgoed Steenenburg.

ontwikkelen de Kelders Group, bouwgroep Hendriks-Coppelmans, Hendriks en Kasteel Steenenburg Vastgoed de overige bouwwerken. Omdat bewoning door dassen ongewenst werd geacht werd Kragten ingehuurd door de ontwikkelaars. André werd als dassenkenner hier bij gevraagd en is samen met ecologen van Kragten zéér intensief betrokken bij de beoordeling waar de dassen zaten, deze te volgen, aanwezig te zijn bij acties en voor advies. Ook Stichting Das&Boom (D&B) is er bij betrokken. Er werden 14 camera's opgehangen en door André werden 1000-den filmpjes beoordeeld waardoor een goed beeld ontstond van waar de dassen zaten en de populatie ervan. Maar ook zag hij veel andere dieren als *bijvangst*. Op een aantal plaatsen bleek de das gegraven te hebben en in een kraamburcht werden jonge dassen geboren. Er werd een aantal maatregelen genomen. Zo werd een kunstburcht in de zuidwestzijde aangelegd. De verplaatsing van het dier vindt passief plaats, dat wil zeggen dat de das op een zo diervriendelijke manier *gemotiveerd* wordt om zich te verplaatsen naar de nieuwe kunstburcht. Op filmbeelden is te zien dat de das de kunstburcht wel heeft geïnspecteerd maar er nog niet in woont. Zij zitten nu aan de noordzijde van het landgoed en hier werd onlangs nog met nestmateriaal gesleept. Op een aantal plaatsen waar dassen hadden gegraven waaronder de kraamburcht, werd onder begeleiding van ecologen en André de plekken onklaar gemaakt. Door de dassenpijpen voorzichtig af te graven kreeg André een goede kijk op het verloop van de ondergrondse burchten. Er werden gelukkig geen dieren meer aangetroffen, de dassenpijpen waren leeg. Op veel plaatsen werd faunaraster geplaatst en werden hogere punten afgegraven. Er leven eind 2023 vier dassen op het landgoed. Om een korte indruk te krijgen van alle activiteiten zie de navolgende foto's.

Impressie en foto André: Links: het landgoed Steenenburg ligt tussen Drunen en Nieuwkuijk. Ten noorden ervan ligt het verkeersknooppunt het Ei van Drunen in de A59. Rechts: de kamers van de uitzetren met op de achtergrond de bebouwing op het zuidelijk deel van het landgoed, de nieuwe woningen voor mensen en dassen.

Foto links André: plattegrond kunstburcht met *fop* pijp. Foto rechts Kragten: de aanleg van de kunstburcht door Peter Dekkers Grondwerken.

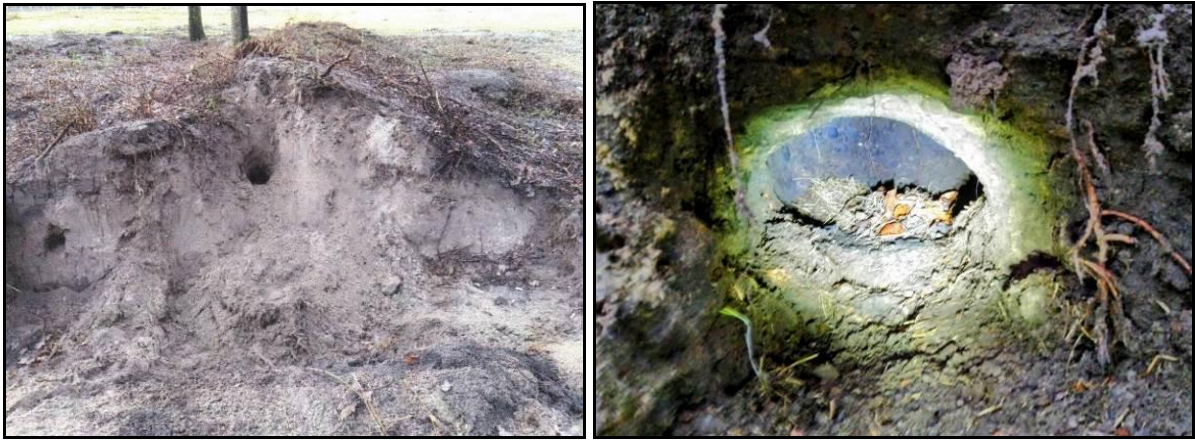
Foto's André: links: de kunstburcht. Rechts de kamers op het landgoed waarvan een aantal is omgeven met faunakerende raster. Binnen de rasters kunnen nu bouwactiviteiten plaatsvinden. De locatie van de kunstburcht is juist ten zuidwesten van kamer 4 aangegeven.

Foto's André: links en midden, dassen inspecteren de omgeving van de kunstburcht. Rechts: de das bezoekt de kunstburcht en laat zich in een .

Foto's André: drie linkse foto's: Arfman legde het faunakerende raster aan. Het raster werd deels ingegraven om ondergraving door dieren zoveel mogelijk te voorkomen. In het raster werden oneway-poorten (éénrichtings klaphekken) gemaakt zodat dieren konden ontsnappen en niet konden terugkeren. Foto rechts: door dassen werd gegraven in een zanddepot. Er werd casenetgaas geplaatst met in het midden een oneway-poort.

Foto's André: links: afgraven van de kraamburcht. Rechts: uit de kraamburcht kwam een ketel met nestmateriaal tevoorschijn. De das verplaatste zich in het najaar naar hoger gelegen locaties noordelijk ervan omdat de kraamburcht door de grote regenval onder water kwam te staan.

Foto's André: links dassen op Steenenburg en rechts het afgraven van enkele dassenlocaties, de hogere locaties op het terrein.

12. In maart hield ik een lezing voor de **Brabantse Hoeders** over mijn digitale boek over Zandpaden en Karrensporen in Heusden. De aanleiding was het *Project Zandpaden* uit 2019 van de Brabantse Hoeders dat mij inspireerde. Ik maakte het boek met daarin een aantal filmpjes naar aanleiding van mijn dassenwerk waardoor ik op veel zandpaden kwam en me steeds de historie ervan afvroeg. Tijdens de lezing ben ik uitvoerig ingegaan op onze dassenwerkgroep, de das en werd een filmpje van Theo van de das in de Drunense duinen getoond.

<p style="text-align: center;">Aanleiding digitale boek Zandpaden en Karrensporen</p> <div style="display: flex; justify-content: space-between; align-items: center;"> <div data-bbox="256 1525 491 1805" style="text-align: center;"> <p>STICHTING DE BRABANTSE HOEDERS</p> </div> <div data-bbox="507 1514 954 1720" style="text-align: center;"> <p>Project Zandpaden 2019</p> <p>De oudste verbindingswegen. 'Verbinding' stond centraal tussen gemeenschappen, cultuur, natuur, historie en heden.</p> <p>De paden staan onder druk. Ze zijn niet alleen historisch maar ook ecologisch van groot belang.</p> <p>Zandpaden staan bij veel mensen in het vizier.</p> </div> <div data-bbox="847 1738 967 1854" style="text-align: center;"> </div> </div> <p style="text-align: center;">Dassenwerk 1993- heden</p>	<p style="text-align: center;">Zandpaden en Karrensporen</p> <p style="text-align: center;">In de gemeente Heusden</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">Bert van Opzeeland</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">Nieuwkuijk</p>
--	--

Pagina's Bert: uit PowerPoint presentatie.

Foto's Ans Buijs: foto links: Bert, Frank Horvers (kabinetschef gemeente Heusden), Lilian Grootswagers. (voorzitter Brabantse Hoeders), Willemijn van Hees (burgemeester van Heusden), Nelleke Swanenberg en Cor Swanenberg (schrijver, verteller en zanger). Frank wilde graag een keer dassenwerk zien en is later met André en mij een dagje mee geweest op *dassenwerk*.

13. Van de gemeente Waalwijk kwam de vraag of de **dassenburcht in de spoordijk** nog bewoond was? Men wilde de dijk repareren, het fietspad is door ondergraving door dassen deels verzakt. Mijn antwoord was: ja. Ik heb de gemeente verwezen naar de provincie. De reparatie is onderdeel van de Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (GOL). De juridische procedure ligt bij de Raad van State (RvS). De uitspraken worden in 2024 verwacht.
14. De dassenburchten in de **voormalige spoorlijn** in de Baardwijkse Overlaat zijn vanwege hoog opgaande begroeiing nauwelijks te beoordelen. Op dassensporen is duidelijk te zien dat deze zijn bewoond.
15. Op verzoek van Brabants Landschap (BL) werd voor de gemeente Heusden en BL de situatie van **faunavorzieningen nabij De Hooge Bank** in Vlijmen beoordeeld. Het aanwezige (dassen)faunaraster wil men versterken met een amfibieën-kering en mogelijk de aanleg van een tunnel voor amfibieën.
16. Tijdens een Linie 1629-dag in kasteel Maurick had ik een gesprekje met mevrouw Vos, wethouder in Vught. Volgens haar was door de provincie het project **faunavorzieningen Heikant/Guldenberg** afgewezen: hiervoor komt geen geld. Daarna werd ik benaderd door zowel Mark Benders (BL) als Robin van Dijk (Natuurgroep Vught) over het gesprekje met mevrouw Vos. De provincie heeft voor de zomer vragen gesteld aan de gemeente Vught en geen antwoorden gekregen. Als deze voor eind september alsnog zouden worden beantwoord dan wordt de subsidie weer beoordeeld. Hopelijk worden in 2024 de faunavorzieningen aangelegd, de tijd zal het leren.

Foto's Heleen: dassenwerk, registratie in haar boekje en slepen met nestmateriaal.

17. In De Brand staan in het najaar steeds **burchten onder water**. Als het water in het voorjaar is gezakt worden deze weer bewoond. Als voorbeeld hiervan is een burcht nabij het Gommelen.
18. Bovenop de **spoordijk (Moerputten)** in 's-Hertogenbosch zat een gat in het wandelpad. Er werd om ongelukken te voorkomen een stok ingestoken met een lint eraan.
19. Ton Popelier van **AP Natuuradvies en Begeleiding** uit Schijndel doet voor Waterschap Aa en Maas onderzoek naar (dassen)faunawerk in de dijken van het Drongelens kanaal. Ik ken Ton al 30 jaar via dassenwerk, daarnaast volgt hij de wolf in Noord-Brabant. Hij deelt zijn (dassen)gegevens met ons en ook wij delen onze bevindingen met hem. De dijken van het Drongelens kanaal zijn waterkerend, hierin is dassenwerk niet gewenst. Zo nodig worden maatregelen getroffen. In oktober werd langs het Drongelens kanaal op een achttal plaatsen verlaten dassenholen afgegraven. Deze holen werden ontdekt tijdens periodieke inspecties door het waterschap, veldonderzoek door Ton en onze input. De ecologische begeleiding werd verzorgd door Ton. Vóór aanvang van de graafwerkzaamheden werd vastgesteld dat de holen verlaten waren. Het merendeel van de holen betrof geïsoleerd liggende holen van korte lengte (max. twee meter). Enkele holen bleken bij het nagraven te bestaan uit door dassen uitgegraven broedsels van hommels of wespen. Deze holen waren zeer kort (max. één meter) en konden handmatig worden afgegraven. Eén hol was niet in gebruik en net als de gehele nabije omgeving bedekt met dikke pakketten dood blad. Van stortbergen was niets zichtbaar. Bij het nagraven van een van de holen bleek hier verrassend sprake te zijn van een oudere, lang verlaten burcht, met circa tien meter gangen eindigend in één kamer. In geen enkele van de afgegraven holen werden dassen of andere dieren aangetroffen.

Foto Ton Popelier: nagraven dassenwerk in de dijk van het Drongelens kanaal nabij de roeivijver in Drunen.

20. Nabij en in de **dijken van het Drongelens kanaal** is dassenwerk te vinden. De dijken van het Drongelens kanaal zijn waterkerend, dus het is logisch dat dassenwerk of ander gegraaf (bijvoorbeeld van bever, vossen en konijnen) hierin niet wenselijk is. Nabij de Bossche sloot (oostzijde) en in de dijk van het kanaal zit een belopen dassenburcht. Het uitgangspunt is om hier een kunstburcht aan te leggen en de dassen op een natuurlijke manier te *gaan verplaatsen*. Langs het Drongelens kanaal ligt een aantal burchten, deze vormen geen gevaar voor de dijk, zij liggen op voldoende afstand van het waterkerende deel. De dijk langs het Drongelens kanaal kent in principe een beschermingszone van tien meter vanaf de teen van de dijk; hierin wordt graafwerk niet gedoogd. Dit geldt wel voor een bewoonde burcht juist ten westen van de Bossche sloot. Door ons, Ton en het waterschap wordt deze extra in de gaten gehouden, de dijk is hier heel breed.

21. André en ik troffen dassenwerk aan in de **dijk van de Zandleij** in Cromvoirt. Omdat de dijken van het Drongelens Kanaal waterkerend zijn vroegen wij ons af hoe dit was voor de dijken van de Zandleij. Navraag bij Waterschap De Dommel leverde de volgende reactie op: *De secundaire kering (historische kering) langs de Zandleij heeft geen waterkerende functie meer en mag dus bewoond worden door dassen.*
22. In mei gaven André en ik een **dassenlezing *Das in de Klas*** voor groep zeven van school De Duinsprong in Drunen. In de klas zat mijn kleindochter Annemijn van den Bosch, zij houdt de das in haar handen.

Foto Mayke Vermeulen, juffrouw van groep zeven.

23. In december hebben Cees en ik een **dassenlezing** verzorgd voor **Swietelsky Rail Benelux B.V.** in Oisterwijk. Swietelsky richt zich als spooraanname op spoorbouw en spoorvernieuwing in België, Nederland en Luxemburg. Zo heeft zij onlangs de basisovereenkomst project Opwaardering Maaslijn getekend. Het project houdt onder andere de opwaardering in van de Maaslijn - Nijmegen Roermond. Dit is een spoorlijn van 88 km die moet worden voorzien van bovenleiding. Er wordt extra spoor aangelegd, bochten in het spoor ruimer gemaakt en de veiligheid van ruim 20 overwegen verdeeld over drie provincies en negen gemeenten verbeterd. Langs het spoor liggen 40 dassenburchten. Wij presenteerden de lezing voor een 30-tal medewerkers uit allerlei disciplines van het bedrijf waaronder de directie. Omdat het bedrijf regelmatig met dassen te maken heeft kozen wij voor een andere opzet. Zo werd naast de das extra ingezoomd op wet- en regelgeving, dassenschade in dijken en spoorwegen, hoe dit is op te lossen en welke partijen actief met dassen bezig zijn en mogelijk iets kunnen betekenen. Volgens de aanwezigen gaf onze lezing een goed beeld hoe het dier leeft, wat men kan aantreffen in het veld, hoe sporen te lezen, hoe dassenwerk kan worden beoordeeld en eventueel opgelost. Wij adviseerden om vooral pro-actief spoordijken te schouwen en welke partijen kundig zijn zoals AP Natuuradvies en Begeleiding en D&B.

Foto's Heleen: dassen in de Loonse en Drunense duinen in het Hengstven in Biezenmortel.

24. Een aantal leden van onze dassenwerkgroep nam deel aan de jaarlijks terugkerende dag *Symposium Biodiversiteit & Leefgebieden Noord-Brabant 2023* in het Provinciehuis in 's-Hertogenbosch. Er werden weer veel contacten gelegd, informatie uitgewisseld en zéér interessante lezingen gevolgd.
25. **Onze** jaarlijkse **dassendag** werd dit jaar georganiseerd door Peter. Hij organiseerde een bezoek aan de Natuurbegraafplaats op Huis ter Heide in De Moer. Peter heeft met de medewerkers hiervan regelmatig contact over de natuur, zo ligt op het terrein een dassenburcht. Bas, Ralph, Rolf, Steef en ik konden helaas niet aanwezig zijn. Gelukkig waren we met negen leden en iedereen had er zin in en was ruim voor 9.30 uur aanwezig. Eerst was er een speciaal welkom voor Ria Dieden de vrouw van Frans, zij was onze speciale gast en ons nieuwe lid Jolanda. Ook Theo Putters was van de partij. Daarna kreeg iedereen de gelegenheid om voor hem/haar belangrijke dassenzaken ter sprake te brengen. Op het eind van deze sessie hield André nog een presentatie over zijn project 'De Steenenburg' dat hij de volgende dag nog behoorlijk uitbreidde met heel veel foto's en filmpjes op de app. Daarna nam Guus van Laar van de Natuurbegraafplaats ons mee over het complex met een interessante wandeling. Iedereen vond het een geslaagde ochtend en zei uit te kijken naar de volgende bijeenkomst.

Foto: Lonneke. Van links naar rechts: André, Guus van Laar (ecoloog), Hemmo, Niels, Frans, Ria Dieden (vrouw van Frans), Jolanda, Cees, Theo, Peter, Heleen en Lonneke.

26. De **dassentunnel** onder de Schoorstraat in Udenhout stond **weer onder water**.
27. **Dassenburcht in De Bogert in Udenhout**: de dassenpijpen in de houtwal in de Bogerd zijn onderdeel van het plan van de realisatie van een nieuwe kunstburcht. Hierover is contact met D&B. De kunstburcht wordt begin 2024 aangelegd en de dassenpijpen in de houtwal worden door onze werkgroep in de gaten gehouden. Op een later tijdstip wordt de das ontmoedigd door de pijpen voor een groot gedeelte dicht te maken. Daarna worden de dassenpijpen als ze niet meer belopen worden, door casenetgaas helemaal dichtgemaakt zodat de burcht niet meer functioneel is. Weer veel later wordt dit gaas weer weggehaald en kunnen in de nieuwe situatie, na realisatie van de woonwijk, de dassen weer terugkeren als ze dat onverwijld nog zouden willen. Dit is onwaarschijnlijk maar van *Udenhoutse dassen* weet je het maar nooit. Onze dassenwerkgroep is bij het project betrokken en zal ingeschakeld worden bij de realisatie van de nieuwe kunstburcht.
28. **Zonnepark Loon op Zand**: bij het ontwerp van het zonnepark in Loon op Zand is er door D&B een compensatieplan gemaakt voor het park. In dit plan is onder andere afgesproken dat rondom het park bomen en struiken aangeplant zouden worden. Op het einde van 2023 was er van deze aanplant nog geen sprake, maar door intensief overleg met de voorzitter van de Stichting is de oplossing nabij. In januari 2024 gaat de groenaannemer aan de slag en zorgt voor de realisatie van de groenstrook rondom het park. Ook wordt er, samen met Peter, over het zonnepark gelopen om de dassenwissels in beeld te krijgen en die stroken met speciaal zaad in te zaaien.

Foto's Peter: links en midden een impressie van het zonnepark in Loon op Zand, naast het verkeersplein Loon op Zand van de N261. Rechts: er lopen diverse dassenwissels over het zonnepark.

29. Dassenburcht '**104 Irma de Potter 1 (HtH)**' ligt precies op de plek waar een hoogspanningsmast gepland staat. Hierdoor is er een aanpassing nodig van het traject. Ook in de nabijheid van deze burcht is de das behoorlijk actief en zijn er verschillende bewoonde dassenpijpen te vinden.
30. **Tennet**: de burcht '**68 Peter Kuijpers 1 (Spinderspad)**' is bewoond. Vanwege de aanleg van het nieuwe 380KV-net dient de burcht te wijken. Ernaast ligt een nieuwe aangelegde **kunstburcht** die niet was aangeplant terwijl dit wel de afspraak was. Hiervan werd melding gemaakt bij Tennet, Nm en D&B. Nadat Peter dit meldde werd er snel actie ondernomen en is de aanplant alsnog volgens plan verlopen. Op de hele burcht, bovenop en ook op het schuine talud werd om de meter verspreid een boompje geplant, maar ook in een kring van drie meter rondom de hele burcht werden op een afstand van één meter van elkaar boompjes geplant. In het voorjaar, als deze boompjes in blad staan, moet dat een mooi gezicht zijn. Hopelijk is de burcht zo aantrekkelijk dat de dassen zich er in gaan vestigen.

Foto Tennet: de aanleg van de kunstburcht nabij burcht '68 Peter Kuijpers 1 (Spinderspad)'.

31. Dassenburcht '**110 Ralf van Humbeek 1 (Zandleij)**'. De burcht is op dit moment niet te bezoeken, want het hele bosgebied is door Tennet met hekken afgezet en alleen met toestemming van de aannemer te betreden. Na contact met de ecooloog van het gebied blijkt dat de burcht op dit moment niet bewoond wordt.

Foto Peter: vanwege werkzaamheden kon dassenburcht '110 Ralf van Humbeek 1 (Zandleij)' niet worden bezocht.

32. Peter stuurde op verzoek van Nm zijn waarnemingen van de **boomarter** op Huis ter Heide naar de boswachter. Zijn gegevens werden door een junior-ecoloog, Tjitske, verwerkt in een beheerplan voor intern gebruik.

33. Peter kreeg een telefoontje van een hoveniersbedrijf. Ze waren aan het werk bij iemand met een stuk bos/tuin in Loon op Zand. Op dit terrein hadden ze heel veel **last van dassen** en ze wilden er graag een hek omheen zetten. Aan Peter werd gevraagd om advies. Hij is op de locatie geweest en heeft met de eigenaar een wandeling over zijn terrein gemaakt. De tuin, met daarin een grasveld, ligt tegen de bosrand aan en werd inderdaad bezocht door de dassen van een naburige gelegen dassenburcht. De dassen lieten op verschillende plekken behoorlijke schade achter in de vorm van neusputjes door het uitgegraven van larven van emelten en engerlingen. Het advies was om óf een hek te plaatsen, maar dat is erg kostbaar. Óf het plaatsen van een stroomdraad dat waarschijnlijk even effectief is. Peter heeft dit alles verwoord in een bestand dat hij gemaakt heeft in samenwerking met D&B.
34. Peter doet jaarlijks mee aan de wandelactiviteit: '**Nacht van de Nacht**'. Hij bemant dan een post bij de activiteit 'Nacht van de Nacht' van de Natuurgroep Gestel. Bij deze activiteit waren bijna 100 deelnemers die in groepjes onder leiding van een gids door het bos liepen. Tijdens deze nachtwandeling kwamen ze bij bemante posten in het bos die daar dan een verhaal vertelden. Zo was er een post met mensen die een sterrenkijker bij zich hadden, er waren personen met een batdetector, ook was er een nachtvlinderdeskundige. Peter stond met een opgezette das bij een al heel oude dassenuitzetren en hield daar steeds een kort verhaal. Hij heeft al een aantal jaren een post en vindt het steeds weer een hele leuke activiteit om aan mee te werken.
35. In oktober bezocht Peter twee burchten langs de **Burgemeester Bechtweg**. Als hij daar aankomt bleek dat de gemeente Tilburg er groot achterstallig onderhoud aan het uitvoeren was. De poelen in het lang gerekte gebied langs de randweg werden helemaal opgeschoond en er werd heel veel houtopslag verwijderd. Dit alles gebeurde met grote machines. Helaas was er geen overleg geweest met onze dassenwerkgroep en ook vanuit de gemeente was er niet goed overlegd over de in het gebied aanwezige dassenburchten met Bureau Natuurbalans die de werkzaamheden begeleidde. Omdat de bewoonde burcht hoog in een houtwal lag is die niet beschadigd, terwijl van een andere burcht, die niet meer bewoond was, enkele pijpen dicht gereden waren. De gemeente en Natuurbalans namen contact op met Peter en beloofden voortaan eerst contact op te nemen met onze dassenwerkgroep. Zij boden excuses aan.

Foto's Peter: Links: Gesnoeid hout in het terrein. Midden: dassenburcht in de houtwal. Rechts: één van de belopen pijpen van de dassenburcht in de houtwal.

36. Peter organiseert jaarlijks voor de **Jeugdnatuurgroep Gestel** een dassenlezing. Dit jaar was er een journalist en fotograaf van het Brabants Dagblad aanwezig. Deze schreef een heel mooi artikel. Behalve de lezing (PPT) deed hij met de kinderen een quiz en zijn ze naar de dassenuitzetren geweest. Door het slechte weer was de belangstelling minder dan andere jaren, maar het was heel leuk om te doen. De kinderen luisterden met veel aandacht en ook de ouders en de leiding van de Natuurgroep waren heel enthousiast.
37. Hanneke van de Rakt van het **bezoekerscentrum** van Nm uit Oisterwijk heeft gevraagd óf ze gebruik mocht maken van een aantal dassen- en vossenfilms die Peter het afgelopen

jaar gemaakt heeft. Ze gaat die gebruiken in de kelder van het bezoekerscentrum. Dit gedeelte is speciaal bedoeld voor kinderen. Zij kunnen daar allerlei dingen leren over de natuur. Hanneke vond deze films daar heel geschikt voor.

38. Gerard van den Burg van Nm gaf Peter een nieuwe locatie door als mogelijke dassenlocatie. Het is zonder twijfel een dassenburcht met zes pijpen. Op dit moment is de burcht niet actief, maar Peter schatte in dat er afgelopen zomer nog dassen gewoond hebben. In de opening van één van de pijpen vond Peter nog een dassenschedel. De locatie is als **potentiële dassenburcht** opgenomen.
39. Juriën die ecooloog van Tennen is, heeft Peter een nieuwe locatie doorgegeven van een dassenburcht in het Noorderbos. Het is een bewoonde burcht van twee pijpen. De burcht ligt boven op een verhoogde richel in het bos. Er zijn hele grote diepe sleepsporen te zien. Waarschijnlijk is het een van de burchten in deze omgeving die nog niet bekend is. Ook deze locatie is als **potentiële dassenburcht** opgenomen.

Frans Dieden, een bevlogen dassenman

Omdat Frans lichamelijk niet meer in staat was zijn dassenburchten bij te houden heeft hij Jolanda van den Boer uit Udenhout bereid gevonden de inventarisaties van hem over te nemen.

Foto André: Jolanda en Frans.

Bij Frans thuis maakten André, Peter en ik kennis met Jolanda en Frans vertelde wat hij zoal aan dassenwerk had gedaan, en da's heel veel. Heleen, Niels en Peter werkten Jolanda in zoals het bezoeken van een aantal burchten.

Als dank aan Frans voor wat hij voor de das heeft betekend werden aan hem twee cadeau's van onze dassenwerkgroep overhandigd. Een wintereik geplaatst naast de uitzetren in Udenhout waar Frans zijn dassenwerk begon en voor in zijn huis een prachtige foto van Cees van Kempen gemaakt in een ondergronds *studiootje* in de uitzetren. Deze werd als wanddecoratie samengesteld door de vriendin van Niels. Zie hierna de impressie van de overhandiging. De foto's zijn van Heleen Verduijn.

Op de foto van links naar rechts (staand): Hemmo, Cees van Kempen, Niels, André, Wilna Boink, Ria Dieden, Geert Boink en Lonneke. Van links naar rechts (zittend): Frans en Heleen.

Foto links: de toespraak door Lonneke. Foto rechts: het planten van de wintereik.

Sfeerbeelden: Cees van Kempen en Frans met de cadeau's.

... er was gebak, koffie en thee ...

De volgende dassenburchten zijn door Frans gevonden, zij dragen zijn naam:

- 79a Frans Dieden 2 (Heikant)
- 79b Frans Dieden 4 (Heikant)
- 80 Frans Dieden 3 (Leemkuilen)
- 86 Frans Dieden 5 (Oude Tiend)
- 91 Frans Dieden 8 (Gommelen)
- 92 Frans Dieden 9 (Heihoeve)
- 96 Frans Dieden 12 (Brokkenbroek)
- 98 Frans Dieden 11 (Nieuwe Tiend)

Potentiële burchten:

- * Frans Dieden 6 (Den Bogerd)
- * Frans Dieden 7 (Zandkant)
- * Frans Dieden 10 (Hoornmanken Tiend)
- * Frans Dieden 1 (Brokkenbroek)

Op 31 augustus namen wij afscheid van Frans in de Leuvenzaal van Hilvaria Studio's in Hilvarenbeek. Namens onze dassenwerkgroep hielden Heleen en André een mooie toespraak wat Frans voor hen heeft betekend en wat hij voor de das heeft gedaan. Een aantal leden van onze werkgroep was bij de uitvaart aanwezig. Op de rouwkaart prijkte de wintereik die aan Frans werd geschonken en die werd geplaatst naast de uitzetren in Udenhout.

Foto André: 'onze' das mocht niet *ontbreken* bij het afscheid van 'onze' Frans.

Foto Marianne Janssen: als blijvende herinnering aan Frans opende André samen met Ria Dieden het *Frans Dieden Pad* in hun tuin in Udenhout.

Bert van Opzeeland
Lid Dassenwerkgroep Loonse en Drunense duinen en omgeving
vanopzeeland@hotmail.com
Vlijmen, januari 2024.